

İKİBİN BİR YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Esat ÇELEBİ

Doğuş Üniversitesi, İşletme Bölümü

ÖZET: Türkiye ekonomisinin son yıllardaki ekonomik verileri detaylı olarak açıklanmıştır. Özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin kapsamı açıklanmıştır. Sonuç olarak Türkiye ekonomisinin önemli kaynakları, Türk insanının gayreti ve alınması gerekli önlemler özetlenmiştir.

Anahtar sözcükler: *Milli gelir, ekonomik kriz, enflasyon, devalüasyon, verimlilik.*

ABSTRACT: Data of Turkish economy of the current years are explained in detail. Especially the economy crises of the last years are explained. Finally important sources of the Turkish economy, hardworking of the Turkish people and required precautions are summarized

Key words: *National income, economic crisis, inflation, devaluation, efficiency.*

I. GENEL GÖRÜNÜM

1. 2001 Yılında Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü

Türkiye ekonomisinin en düzenli faaliyette bulunduğu yıllar 1923-1950 yıllarıdır. Türk Lirasının dünya ekonomisinde en değerli olduğu yıllar bu yıllardır. 1923 yılında fert başına düşen gelir dağılımı (45) dolardır. O yıllardaki Avrupa ülkeleri fert başına düşen ortalama gelir dağılımının biraz altındadır. Türkiye'nin 2001 yılı gelir dağılımı ise (3000) dolar dolaylarındadır. Bu dağılım Avrupa ülkelerinde ortalama (36) bin dolardır. Türkiye'nin 1923-1938 yılları ortalama kalkınma hızı (%7.9)'dır. Cumhuriyet tarihimizin en yüksek kalkınma oranıdır. 2001 yılı kalkınma hedeflerine göre kalkınma hızı 2001 yılı için (% 4.5) olarak hesaplanmıştır (%-3 olabileceği de hesaplanmaktadır).

Dünyada gelir dağılımının en adaletsiz olduğu ülke Şili ve Brezilya'dır. 2001 yılına girerken Türkiye bu ülkelerden çok daha aşağı sıralarda bulunmaktadır. Yine Türkiye dünyadaki (230) ülke ve bölge arasında eğitime en az para harcayan ülke durumundadır.

Türkiye Odalar Birliği'nin Nisan 2001'de yayınladığı rapor; Türkiye Ekonomisi için önemli veriler içermektedir. Rapora göre; Türkiye'de 1990-2000 yılları savurganlığı (195.2) milyar dolar'dır. Bunun en önemli nedenlerinden biri yüksek meblağlı iç borçlanmalardır. Bu dönem içerisinde sadece iç borç faiz ödemeleri (143) milyar dolar düzeyindedir.

Bunun dışında KİT'lerin ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşların borçlanma gereksinimlerinin toplamı (32.2) milyar dolardır.

Kamu bankalarının görev zararı, sadece 1990-2000 yılları arasında 20 milyar dolardır. Aynı dönem içerisinde, Ziraat Bankası'nın Kooperatif Birlikleri'ne düşük faizli kredi nedeni ile hazine zararı (9.2) milyar dolar'dır.

Tamamlanması geciken kamu yatırımlarında yıpranma, bakım ve idame harcamaları nedenleri ile hazinenin zarar toplamı (6.8) milyar dolardır.

Bu dönem içerisindeki ihale yolsuzluklarının tahmini değeri (2.1) milyar dolar'dır.

Aynı rapora göre bu savurganlıklar olmasaydı bugün, kişi başına milli gelirimiz (4500) dolar, ihracatımız (43) milyar dolar, yine bu on yılda toplam (5.394.000) insanımıza iş temini, (20) milyar dolar daha harcanabilseydi, büyük GAP Projesi'nin bu güne kadar tamamlanmamış olan noksanlıkları tamamen tamamlanmış olacaktı. Ayrıca TL.'nin yabancı milli paralar karşısında bu kadar değer kaybı da olmayacaktı (Savurganlık ..., 2001).

Türkiye'de tarım sektörü ise yeterli analizlerin, planların, hesapların, yatırımların yapılamaması ve gerekli ilginin gösterilememesi sonucu ağır darboğazlara girmiş, pekkok üretim alanları dışa bağımlı hale gelmiştir.

20 yıl öncelerine kadar Türkiye, bakliyat üretimi yönünden kendi kendine yeten yedi güçlü ülkeden biriydi. 1981 yılında ilk kez pirinç ithal etmeye başladık.

Mercimek üretiminde dünya'nın en büyük üç üreticisinden biriydik. Yılda (846) bin ton üretir, (242) bin tonu ihraç ederdik. Şimdi yılda sadece (180) bin ton üretebiliyoruz. Ton başına (630) dolar ödeyerek Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'dan yeşil ve kırmızı mercimek ithal ediyoruz. Nohut üretiminde ise Dünya'nın önde gelen dört üreticisinden biriydik. Yıllık üretimimiz (850) bin ton olup bunun (277) bin tonunu ihraç ederdik. Bugün ise Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika'dan nohut ithal etmekteyiz. Pirinç tüketimimiz her yıl için (700) bin tondur. Yıllık üretimimiz ise (250) bin tondur. Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Mısır, İtalya'dan ton başına (400 ila 1200) dolar ödeyerek pirinç ithal ediyoruz. Mısır üretiminde ise yine ön sıralarda geliyorduk. Geçen yıl ABD'den (98.1) milyon dolar ödeyerek (839) bin ton mısır ithal ettik. Bu yıl ithal ettiğimiz mısır için ton başına 680 dolar ödedik. Milli yemeğimiz olan fasulye üretimimiz de artık tüketimimizi karşılamıyor. ABD, Çin, Arjantin, İran'dan ton başına (900) dolar ödeyerek yılda (80) bin ton fasulye ithal ediyoruz. Barbunya fasulyesi de tüketimimizi karşılamadığından ABD, Kanada, Çin, İran, Azerbaycan'dan tonuna (900) dolar ödeyerek yılda (20) bin ton barbunya ithal ediyoruz. Bakla üretimimiz tüketimimizi karşıladığı gibi ihracatımızı da yapabiliyorduk. Yıllık üretimimiz yıllık (80) bin ton dolayındaydı. Son yıllarda ise ancak (37) bin ton üretebiliyoruz. Tüketim ihtiyacımızı ABD'den sağlıyoruz. Buğday üretimimiz yılda (20) milyon ton dolayındaydı. Şimdi ancak (15) milyon ton üretebiliyoruz.. Buğday ithalatı nedeniyle sadece geçen yıl ABD'ye (186) milyon dolar ödedik. Ayçiçeği üretimi bakımından diğer bakliyat alanlarında olduğu gibi ülke topraklarımız üretime elverişlidir. Fakat yılda sadece (600) bin ton ayçiçeği üretebiliyoruz.

Tüketimimizi karşılayabilmek için ABD'den yılda (1.2) milyon ton ayçiçeği ithal ediyoruz. Diğer patates, kayısı, fındık gibi üretimlerimiz de yeteri düzeyde değildir (Barlas, 2001).

Şubat 2001 sonlarına kadar Türkiye'nin iç borçları (45) katrilyon (427) trilyon TL dolayındadır. Aynı günkü kur üzerinden (50) milyar (131) milyon dolardır. İç borçlar 1998 yılı sonlarına kadar ise 11.6 katrilyon TL idi.

2001 yılı başlarında Türkiye'nin dış borçları ise (114) milyar (327) milyon Amerikan Doları dolayındadır. Bunun %26.8'i ise kısa vadeli borçlardır. Toplam borç Türkiye GSMH'nin % 80'i kadardır.

Osmanlı İmparatorluğu, 1850 yıllarından itibaren Avrupa ülkelerinden borç alma girişimlerine başlamıştır. 1787 yılında Rusya'ya yeniden savaş ilan edildiğinde, Osmanlı bütçesi iflasın eşiğindedi. İlk borç alma girişimini III Selim yapmıştır. 1854-1914 yılları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ülkelerine sürekli borçlanma yılları olmuştur.

18 Ekim 1912 günü "TÜRK YURDU DERGİSİ"nde PARVUS EFENDİ şöyle bir makale yayınlamıştır; "Avrupa, kuvayi maliyesi sayesinde Devlet-i Osmaniye'yi büyük borçlara bağlayarak Devlet-i müşarüleyhi hem iktisaden, hem de siyaseten tahtı esaretine almaktadır. Avrupa, hariçten indirmekte olduğu darbeleriyle İstiklal-i Osmani'yi mahvetmekte olduğu gibi dahilde icra etmekte bulunduğu muammelat-ı maliye (ticari ve mali faaliyetler) vasıtasıyla da imparatorluğu sermayedar müstemlekesi haline getirmektedir (Cem, 1970 : 34-76).

1928 Yılında Paris Antlaşması ile kabul ettiğimiz, 15 Mayıs 1932 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde onayladığımız, Alman Markı'nın (44) kuruş Amerikan Doları'nın (167) kuruş olduğu yıllarda, 638 yıllık Osmanlı İmparatorluğu, tarihimizde "DUYUN-U UMUMİYE BORCU" olarak bilinen (32.224.523) Türk Lirası dış borcunu, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne miras olarak bırakmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni ecdadından kalan bu dış borç mirasının tümünü, hiç aksatmadan zamanında ödemiştir.

Kalkınma hızımız, 1996 yılında (%7.1), 1997'de (%8.3), 1999'da (%6.9), 2000'de (%4.5), (bazı kaynaklara göre %6.1). 2001 yılı kalkınma hızı ise (%-3) olarak hesaplanmaktadır. 2002 yılında (%5), 2003 yılında ise (%6) olabileceği hesaplanmaktadır.

Türkiye'nin GSMH'si ise TL olarak şöyledir;

1999	78 katrilyon 283 trilyon TL
2000	125 katrilyon 971 trilyon TL
2001	182 katrilyon 439 trilyon TL
2002	245 katrilyon 814 trilyon TL
2003	303 katrilyon 626 trilyon TL

olabileceği hesaplanmaktadır (Derviş, 2001 : 43).

1999 yılının ekonomik gerilemesi ihracatın düşmesine neden olmuştur. 2000 yılının ilk aylarında ithalat ise %41.6 yükselirken, ihracat ancak %0.8 oranında yükselbilmiştir.

Cari işlemler dengemiz ise 2000 yılına (1.364) milyar dolarlık açlıkla girmiştir. 2000 yılı başlarındaki ithalat toplamımız, 1999 yılı başlarındaki ithalat tutarından (1.021) milyar dolar fazla olmuştur

1998 yılı başında uygulanmaya başlanan istikrar politikalarıyla Mart 1999 ayı başında enflasyon %48.2'ye kadar gerileyebilmiştir. Şubat 2000 tarihinde %67.5'e kadar yükselen enflasyon Mart ve Nisan 2000 aylarında ancak (6) puan gerileyebilmiştir. Enflasyon, Ekim-Aralık 2000 aylarında tekrar yükselme göstermektedir.

1999 yılının toplam ihracatı (4.077.799) milyon dolar, ithalatı ise (5.014.612) milyon dolardır.

İkibin yılının başlarında ise ithalatta büyük bir patlama görülmüştür. İthalat (%41.6) oranında yükselmiştir. İhracattaki artış oranı ise (%0.8) düzeyinde kalmıştır. İthalat-ihracat arasındaki büyük açıklık ikibinbir yılına girerken de devam etmektedir.

1999 yılı başlarında enflasyon (%67.5)'e kadar yükselmiştir. 2000 yılı başlarında ise (%61.5) seviyelerinde kalmıştır.

2001 yılına girerken İstatistik Genel Müdürlüğü verilerine göre; Ocak 2001 yılı yıllık ortalama toptan eşya enflasyon oranı (%28.3), yıllık ortalama tüketici enflasyon oranı (%35.9), Şubat 2001 yıllık ortalama toptan eşya enflasyon oranı (%26.5), yıllık ortalama tüketici enflasyon oranı (%33.4), Mart 2001'de yıllık toptan eşya enflasyon oranı (%35.1), yıllık tüketici enflasyon oranı (%37.5), Nisan 2001 yıllık toptan eşya enflasyon oranı (%50.9), yıllık tüketici enflasyon oranı (%48.3) olmuştur. Aylık enflasyon oranları ise Ocak 2001 ayı için toptan eşya (%2.3), tüketici (%2.5), Şubat ayı toptan eşya (%2.6), tüketici (%1.8), Mart ayı toptan eşya (%10.4), tüketici (%6.1), Nisan 2001 ayı için ise toptan eşya enflasyon oranı (%14.4), tüketici enflasyon oranı ise (%10.3) olmuştur (DİE, 2001).

10 yıllık enflasyon oranlarına bakacak olursak;

1990	% 48.5
1991	% 81
1992	% 46
1993	% 74
1994	% 168
1995	% 80
1996	% 79
1997	% 102
1998	% 51
1999	% 83
2000	% 48
2001	% 80'lerde olması hesaplanmaktadır.

2001 yılı bütçe hedefleri şöyledir; ihracat (31) milyar dolar, ithalat (34.5) milyar dolardır.

Bütçe giderleri (48) katrilyon (360) trilyon TL; bütçe gelirleri ise (43) katrilyon (127) trilyon TL; bütçe açığı ise (5) katrilyon (233) trilyon TL'dir.

Toplam GSMH (153) katrilyon (405) trilyon TL'dir. Bütçe giderlerinin GSMH'a oranı (%31.5), bütçe gelirlerinin GSMH'a oranı (%28.1)'dir.

19 Şubat 2001 krizinden önce, 2001 yılı ortalama dolar kuru bütçe hedeflerine göre (714) bin TL olarak hesaplanmıştır. Şubat 2001 krizinden sonra ise dolar kuru (1.100.000)-(1.200.000) arasında seyrirmektedir.

2. İkibinbir Yılında Dünya Ekonomisinin Kısaca Genel Görünümü

IMF'in (International Monetary Fund -Uluslararası Para Fonu) Nisan 2001'de yayınladığı rapora göre; 2001 yılında dünya ekonomisinin büyüme oranı (% 3.2) olarak gerçekleşebileceği hesaplanmaktadır. Bu oran 2000 yılında ise (% 4.8) olarak gerçekleşmiştir. Dünya ekonomisinin büyüme oranının 2001 yılında düşüş göstermesi ABD'den kaynaklanmaktadır. ABD ekonomisinin büyüme oranı 2000 yılında (%5) oranında gerçekleşmişken bu oran 2001 yılında (% 1.5) olacağı hesaplanmaktadır.

Japon ekonomisinin ise 2001 yılında büyüme oranı (binde 6) olarak hesaplanmaktadır. Avrupa Birliği'nde ise büyüme oranı geçen yıla göre (% 1) azalarak (% 2.4) olabileceği öngörülmektedir.

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi 2001 yılındaki dünya ekonomisinde görülen bu yavaşlama, uluslararası ticareti de yavaşlatabilecektir. 2000 yılında (% 13.4) olarak gerçekleşen dünya ticaretinin büyüme oranının 2001 yılında (% 6.7) olabileceği beklenmektedir.

Bu durum, ihracatımızın yarısını yaptığımız Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'den ithalatını da etkileyecektir (World ..., 2001).

1999 yılı verilerine göre dünyanın 1999 yılı için toplam milli geliri (29) trilyon (232) milyar dolardır. Nüfusu ise (5) milyar (975) milyondur. Tüm dünyada fert başına düşen gelir dağılımı ise yine 1999 yılı için (4890) dolardır. Dünyanın toplam milli gelirin (%80)'ini kalkınmış süper ülkeler almaktadır. Aynı zamanda dünyanın toplam üretiminin %80'ini de süper kalkınmış ülkeler üretebilmektedirler.

1999 yılının verilerine göre bazı ülkelerde alfabetik sırayla nüfus ve fert başına gelir dağılımı şöyledir;

	Nüfus	Fert Başına Gelir (\$)
ABD	273.000.000	30.600
Almanya	82.000.000	25.350
Çin	1.250.000.000	780
Danimarka	5.000.000	32.030
Fransa	59.000.000	23.480
İngiltere	59.000.000	22.640
İspanya	39.000.000	14.000
İsveç	9.000.000	25.040
İsviçre	7.000.000	38.350
İtalya	58.000.000	19.710
Japonya	127.000.000	32.230
Norveç	4.000.000	32.880
Rusya	147.000.000	2.270
Türkiye	64.000.000	2.900
Yunanistan	11.000.000	11.770

(World ..., 2001))

II. İKİBİNİR YILINA GİRERKEN TÜRKİYE’NİN YAŞADIĞI ÖNEMLİ EKONOMİ KRİZLERİ

Kasım 2000 yılı krizlerine kadar, Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler genellikle yokluklar, kıtlıklar, karaborsa krizleri olarak hissedilirdi. Örneğin 1950’li, altmışlı ve yetmişli yıllarda, Türkiye’deki krizler genellikle döviz rezervlerimizin tükenmesiydi. Döviz stoklarının tükenmesiyle ithalat yapılamaz hale gelirdi. Ağır fiyat kontrolleri mal kıtlıklarına yol açardı. Karaborsa hortlardı. Kıtlık yaratılırdı. Ekonomik büyüme düşerdi. Bütün bunlara rağmen ekonomik gerileme kendisini fazla hissettirmezdi. Kasım 2000 krizinden beri yaşanan bütün krizler Türkiye ekonomisini tümüyle allak bullak etmektedir. Kurtuluş yolunu yabancı finans kuruluşlarının kapılarında arar duruma gelir olduk.

1. 1948 Yılı Krizi

1946 Devalüasyonundan sonra yapılan devalüasyondan arzu edilen amaçlar genellikle sağlanamadığından Türkiye özellikle istihdam alanında, döviz girdilerinde ağır bir kriz yaşamıştır. Bu krizin sonunda da 1950 yılında Cumhuriyet Halk Partisi, yirmiyedi yıllık iktidarını Demokrat Partiye devretmiştir.

2. 1958 Yılı Krizi

1958 Devalüasyonundan sonra Türkiye yine ağır bir kriz yaşamış, bu krizi kısa bir sürede atlatamamış, kriz sosyal alanlara sığmamış ve 27 Mayıs 1960 ihtilali ile De-

mokrat Parti'nin, bu kriz ve diğer sosyal ve siyasi nedenler ile iktidarına son verilmiştir.

3. 1978-1980 Yılı Krizi

Yakın tarihimizin en büyük krizlerinden olan 1978-1980 krizi; karaborsa ve kıtlıkların hüküm sürdüğü, yakacak kömürün bulunmadığı bu krizde, Türkiye ekonomisi yalnızca (%2) küçülmüştür. 1980 yılında başlayan ekonomideki liberalleşme hareketiyle beraber, Türkiye'de ekonomik krizin şekli de değişmiştir. Döviz rezervlerimiz azalmakta, ekonomik küçülmeye beraber, ihracatımız da gerilere gitmekteydi. Mal ve hizmetlerin fiyatları artıyor, faizler tırmanıyordu...

Türkiye ekonomisi 1970'li yılların ikinci yarısından bu yana krizle mücadele etmektedir. Son 25 yıldır, Türkiye'de tek haneli enflasyon görülmemiştir. Fiyatlar her yıl ortalama %50'nin üzerinde artmıştır.

1978-1980 krizinde, dolar, (1018) TL.'den (1143) TL.'ye yükselmiştir. Serbest bırakılan banka faizleri %28'den %40-%120'lere yükselmiştir. Bu yıl içerisinde döviz rezervimiz ise 1.5 milyar dolardır. Finansman kaynakları iyice erimiş, dış kredi kaynakları tükenir hale gelmiştir. Petrol fiyatları çok yükselmiş ve Türkiye diğer ekonomik krizler yanında ağır bir petrol krizi içerisine sürüklenmiştir. Hatta Türkiye Akdeniz'in petrol korsanlarından karaborsa petrol almak zorunda kalmıştır.

4. 2 Ağustos 1990 Krizi

2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle kriz, petrol fiyatlarını arttırmıştır. Borsa endeksi (5.100)'den (3000) puanın altına inmiştir. Gecelik faizler %60'lardan %150'lere kadar çıkmıştır. Döviz rezervimiz ise (5.2) milyar dolardır. Kriz uzun vadede etkinliğini sürdürmüştür.

5. Mart 1994 Krizi

1993 Yılı ortasında Başbakan Tansu Çiller faizlerin düşürülmesini istiyordu. Faizleri düşürmenin yolu olarak da hazinenin piyasalardan borçlanmasının azaltılması düşünüldü. Hazine Merkez Bankası'ndan daha fazla borçlanmaya yöneldi. Merkez Bankası'nın piyasaya çıkarmak zorunda kaldığı Türk Lirası, döviz talebi yaratıyordu. Döviz rezervleri hızla erimeye başlamıştı. Bankalar arası döviz piyasasında kurlar arttı. Merkez Bankası dolara karşı %13.6 devalüasyon yapmak zorunda kaldı. Dolar (17) bin TL. oldu. Devalüasyon serbest piyasa döviz fiyatlarını süratle arttırdı. Resmi kurlar (40.000) TL.'ye, serbest piyasa dolar fiyatları ise (45.000) TL.'ye yükseldi. Sonunda 1994 krizi patladı.

Ekonomik önlemler paketi 4 Nisan 1994'te açıklandı. Faizleri düşürmeye çalışan hükümet, Cumhuriyet döneminde hiç görülmeyen yüksek faizlerle borç almak durumunda kaldı. Hükümet, üç ay vadeli hazine bonolarını yıllık net %50 faizle satışa çıkardı.

1994 yılı sonlarında ise enflasyon (%150)'lere fırlamış, ekonomi (%6.1) küçülmüştü.

1993 yılı milli geliri (173) milyar dolardan 1994 yılında (132) milyar dolara düşmüştür. Kişi başı gelir ise (2.883) dolardan (2.184) dolara düşmüştür. Borsa endeksi Ocak-Şubat 1994'te (21.788)'den (13.864)'e indi. Gecelik faiz oranı bu yıl içerisinde (%64)'den (%454)'lere kadar çıkmıştır.

1994 Yılı krizi rayına oturtulmaya çalışılan Türkiye'nin ekonomik dengelerini iyice sarsmıştı.

6. 1997-1998 Krizi

1997 Yılı'nın ortalarında Güneydoğu Asya ülkelerinde çıkan mali kriz bütün dünyayı etkiledi. Asya krizi Türkiye'yi fazla etkilemedi. Fakat bir yıl sonraki 1998 yılı Rusya krizi Türkiye'yi ağır hırpaladı. Yabancı yatırımcılar Rusya ile beraber Türkiye'den ayrılmaya başladılar. Altı hafta içerisinde Türkiye'den (6) milyar dolarlık yabancı sermaye ayrıldı. Döviz rezervi (15) milyar dolar azaldı. Borsa endeksi (5.321) puandan (3.697) puana geriledi.

7. 17 Kasım 2000 Krizi

Geride bıraktığımız yılın sonlarında yaşadığımız 17 Kasım 2000 krizi ise 2001 yılını daha da zor durumlara sokmuş oldu. Döviz kurları aşırı oynamadı fakat ortalama bileşik gecelik faiz %19.000'lere kadar tırmandı. Borsa endeksi (14.000) puandan (7.330)'a kadar düştü. Yabancı yatırımcılar Türkiye mali piyasalarından çekildi. Döviz talebinin artışı faizleri daha da arttırdı. Yüksek faiz, bankacılık sisteminin önemli boyutlarda para kaybetmelerine neden oldu. Döviz rezervleri, Kasım 2000'de bu krizin sonucu olarak 3 hafta içerisinde (7) milyar dolar azaldı. Kurallara bağlı kalındığında, likidite sorununun çözümü ancak hazinenin dış borçlanması ve yabancı yatırımcıların yeniden Türk mali sisteminde yatırım yapmalarıyla mümkün görülebiliyordu.

17 Kasım 2000 krizi ile ilgili mali piyasalarda başlayan deprem, ilk aşamada milyarlarca doların ülkeden çıkmasına, binlerce insanın bankazede, borsazede olmasına yol açmıştır. Yakın gelecekte de yüzlerce işyerinin kapanma tehlikesini beraberinde getirmiştir. IMF ile yapılan pazarlıklar sonrasında, toplam (10.4) milyar dolarlık kredinin verileceğini açıklaması mali piyasaların ateşini düşürmüştür. Türkiye'de ekonomi krizleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için Türkdönmez'in (2000:3) "Türkiye'de Ekonomi Krizleri" adlı yazısına bakınız.

17 Kasım 2000 krizinden sonra alınan 6 Aralık 2000 kararlarının özeti ise şöyledir;

- Bankalardaki mevduatlara güvence devam edecektir.
- Bankalar açılan krediler ile yabancı bankaların Türk bankalarına açtığı krediler güvence kapsamına alınacaktır.
- Özelleştirme hızlandırılacaktır.
- 2001 yılı enflasyon hedeflerini tutturmak için alınan önlemler uygulanacaktır.
- Mali bünyesi sorunlu bankalara operasyonlar düzenlenecektir.
- Para programındaki limitler ve kur politikası devam edecektir.
- Enflasyonla mücadele, cari açığın kapatılması ve büyüme konusunda mücadeleye devam edilecektir.

8. 19 Şubat 2001 Krizi

19 Şubat 2001 Krizi Türkiye ekonomisini, tüm yönleri ile çok ağır sarsmıştır.

Türk Lirası dolar karşısında neredeyse %100'e yakın bir oranda değer kaybetmiştir.

Krizden önce (680 000 TL) olan Dolar krizde (1 300 000 TL'ye) yaklaşmıştır.

Döviz rezervimiz, Şubat 2001 krizinden önce 28 Milyar Dolar dolayındaydı. Bu rezerv Mayıs 2001'de 18 Milyar Dolar dolayına gerilemiştir.

Bütçe açığımız, 2001 yılında (5) katrilyon TL olarak hesaplanırken bu açığın (20) katrilyon TL'yi aşabileceği hesaplanmaktadır.

2001 yılı büyüme oranı (% 4) olarak hesaplanırken bu oran (% 4-4.5) küçülebilecektir (Bazı hesaplara göre, % -3 olabilecektir).

2001 yılında enflasyon oranınının (% 20'lere) çekilebileceği hesapları yapılırken, bu oranın (% 80) dolayında olabileceğinden endişe edilmektedir.

Hazinenin (% 25) faiz oranlarıyla borçlanabileceği hesaplanırken bu oranın (%80-90) lara çıktığı görülmektedir.

Krizden sonra vatandaşların bankalardaki döviz mevduatları (38 Milyar) Dolar'dan 33 Milyar Dolar'a inmiştir.

Krizden sonra iş yerlerini kapatanların sayısı ve işsizlerin oranı artmıştır.

Krizden önce protesto edilen senetlerin aylık miktarı (40 Trilyon TL) iken, krizden sonra bu aylık yekün (90 Trilyon TL'ye) yükselmiştir.

Alman Detsche Bank verilerine göre; Ocak 2001 ayı itibariyle Almanya'daki Türk vatandaşlarının, sadece Almanya'daki finans kuruluşlarındaki mevduatı (125 Milyar Alman Mark'ı) dolayındadır. Fransa, Avusturya, Hollanda'daki Türk vatandaşların mevduatları ile beraber bu miktarın (100 Milyar Dolar) olabileceği hesaplanmaktadır. Bu rakama Amerika, İngiltere ve diğer ülkelerdeki Türklerin mevduatları dahil değildir.

Şubat 2001 krizinden sonra %100'e varan devalüasyonla bu paranın önemli miktarının Türkiye'ye akabileceği hesaplanıyordu. Fakat, dış ülkelerdeki Türklerin Türk bankalarına ve Türk işletmelerine olan güvensizliği nedenleriyle, Türkiye ekonomisi için çok önemli olan bu mevduatın pek az miktarı bile Türk bankalarına akamamıştır.

19 Şubat 2001 krizi ile ilgili olarak alınması zorunlu ekonomik önlemler özetler şöyledir:

- Bankacılık sektörüne ilişkin önlemler süratle alınarak mali piyasalardaki belirsizlik azaltılacaktır. Üç kamu bankası (Ziraat Bankası, Emlak Bankası ve Halkbankası) için ortak bir yönetim kurulu oluşturularak bu bankaların birleştirilmesi Meclis tarafından çıkarılacak yeni bankalar kanunu çerçevesinde yapılacaktır.

- Özellikle faiz oranı ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanması sağlanacaktır. Makro Ekonomik dengeler oluşturularak yılın ikinci yarısından itibaren ekonomide istikrarlı bir büyüme ortamı sağlanacaktır.
- Enflasyonla mücadele kararlılıkla sürdürülecektir.
- Yabancı sermaye yatırımlarını arttıracaktır.
- Özelleştirme ile ilgili olarak 2000 yılında yapılan çalışmalar kararlılıkla sürdürülecektir. THY, Tekel, Şeker Fabrikaları ve Türk Telekom başta olmak üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın mevcut portföyünde bulunan diğer kuruluşların özelleştirilmesi hızla tamamlanacaktır.
- İstikrar programının kararlılıkla uygulanması, güven ortamının yeniden kurulması temeline dayandırılacaktır.
- Programın en önemli amaçlarından bir tanesi ise enflasyonu tek haneli rakaamlara çekmek, gelir dağılımını düzeltmek, sosyal adaleti temin etmek, büyüme ortamını sağlamak olacaktır.
- Bankacılık sektörü çok ciddi bir şekilde düzenlenecektir.
- Enerji sektöründe devam etmekte olan liberizasyon süreci kararlılıkla yürütülecektir.
- Gider artışına yol açacak yeni teşkilat kurulması ve yeni kadro ihdası dahil, kaynağı olmayan harcama arttırıcı hiç bir öneri gündeme getirilmeyecektir.
- Yüksek Planlama Kurulu düzenli olarak toplanacak, Ekonomik ve Sosyal Konsey, ekonomik gelişmeler hakkında düzenli olarak bilgilendirilecek ve sosyal kesim temsilcileri ile görüşmelerde bulunularak, fiyat ve ücret konularında ekonomik programın hedefleri ile uyumlu hareket etmeleri sağlanacaktır.
- Yeni bir Merkez Bankası yasası Meclis'ten çıkartılacaktır.
- Dalgalı kur sistemi ile birlikte Merkez Bankası'nın döviz piyasalarına müdahaleleri, döviz kurunda kısa dönemde oluşacak aşırı dalgalanmaları düzenleme yönünde olacak, ancak döviz kurunun uzun dönem denge değerini etkileyecek içerik ve boyutta olmayacaktır.

IMF'in Şubat 2001'den sonra önerdiği istikrar programında

- Yatırım
- Üretim
- İstihdam
- Kalkınma ve
- Gelir dağılımı'nın düzeltilmesi üzerinde durmamıştır.

Bu nedenle de yukarıda özetle beirttiğimiz yeni istikrar programında

- Yatırım
- Üretim
- İstihdam
- Kalkınma ve
- Gelir dağılımı' üzerinde şimdilik durulmamıştır.

Oysa Türkiye ekonomisini krizlerden kurtaracak, kalkınmasını sağlayacak bu çok önemli alanların düzenlenmesi, sorunlarının hallolunması, Türkiye ekonomisi için büyük önem taşımaktadır. 2001 yılı Türkiye ekonomisinin genel görünümü için Çelebi (2000), Hatiboğlu (1999), Kepenek (1994), Kumcu (2000), Uludağ (1998) ve Zeytinoğlu (1989)'nun yayınlarına bakılabilir.

SONUÇ

Bugün Türkiye adalar dahil, (8272) kilometrelik su kıyıları uzunluğu ile Avrupa ülkelerinin en fazla su kıyıları uzunluğuna sahiptir. (755.688) kilometrekare Anadolu yakası, (23.764) kilometrekare Trakya yakası yüzölçümü ile; (245.000) kilometrekare İngiltere, (275.000) kilometrekare Almanya, (37.000) kilometrekare Hollanda, (30.000) kilometrekare Belçika, (84.000) kilometrekare Avusturya olmak üzere beş ülkenin toplam büyüklüğünden fazladır.

Türkiye turizm, tarım ve endüstri potansiyeli yüksek bir ülkedir. Krom zenginliği bakımından Amerika Birleşik Devletlerinden sonra dünyada ikinci gelmektedir.

Çelik üretimi bakımından Avrupa Birliğine üye ülkeler arasında Türkiye 5. sırayı almaktadır.

Çimento üretimi bakımından dünya ülkeleri arasında Türkiye 6. sırada yer almaktadır. Fransa'nın iki katı, İngiltere'nin 4 katı çimento üretmekteyiz.

Elektrik üretiminde ise Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında Türkiye 7. sırayı almaktadır.

Pamuk üretiminde Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında birinci sırayı almaktadır.

Pamuk ipliği üretiminde dünyada dördüncü, pamuk dokuma üretiminde ise altıncı sıradadır.

Yün ipliği üretiminde Türkiye dünyada dördüncü ülkedir. Avrupa ülkeleri arasında İngiltereden sonra ikinci ülke durumundadır.

Türkiye'nin cari fiyatlarla GSMH'sı ise Avrupa Birliği'ne üye altı ülkenin önüne geçmektedir.

Türk insanı gözüpek, mücadeleci ve cesurdur. Batılılar 15. asırdan bu yana dünya pazarlarına, dünya ülkelerine açılmışlardır. Türkler ise 1970'lerden bu yana, yani sadece 30 yıldan beri dünya pazarlarına girmeye başlamışlardır. Bu kadar kısa süre içerisinde, işçi olarak Avrupa Ülkelerine yayılmış insanlarımız, binbir eziyet ve güçlükler içerisinde, bugün işveren olarak 40 000 dolaylarında Avrupanın çeşitli ülkelerinde işveren olarak işyeri sahibi olmuşlardır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin de çeşitli eyaletlerinde bu kısa süre içerisinde işyeri sahibi olmuş ve hatta Amerikan basınının sık sık gururla bahsettiği gibi başarılı olmuş işverenlerimiz, bugün New York'da ve ABD'nin çeşitli eyaletlerinde, üstün başarılarla faaliyetlerini yürütmektedirler.

Geçen yıl Almanya'nın en başarılı işadamı bir Türk işvereni seçilmiştir.

İnsanlarımız bu kadar kısa zaman içerisinde Avrupa ve Amerikaya yayılmışlardır. Bugün Avrupa ve A.B.D.'nin pek çok üniversitelerinde Türk öğretim elemanları ba-

şarılı bir şekilde görevlerini sürdürmektedirler. Ayrıca Avrupa, Amerika, Avustralya ve diğer yabancı ülke üniversitelerinde, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini sürdüren yüzlerce Türk gencinin pek çoğu, buldukları ülkelerde üstün başarılar elde etmişler ve her yıl bu başarıları devam etmektedir.

Dış ülkelerde bedenen ve fikren çalışan insanlarımız, hizmet gördükleri işyerlerinde en sevilen ve en başarılı kişiler olmayı başarmışlardır.

Politikacıların uyumsuzluğu, terör olayları, çoğu dış ülkelerin katı ve densiz tutumları, dünya ekonomik krizleri, para politikaları, genel olarak Türkiye iktisat politikasındaki yılların ihmali ve düzensizlikler, kayıt dışı büyük ekonomik çıkarların sağlanması, yolsuzluklar, yukarıda özetlediğimiz önemli ekonomik nedenler, ülke çapındaki girişimcileri, çalışanları ve ülkeyi darboğazlara itmiştir. Sabırlı, gözüpek ve mücadeleci Anadolu insanını bu darboğazlardan kurtarıp, her üretim sektörü için ülke düzeyinde, demokratik kurallar içerisinde katı ve düzenli bir liberal model ile "yoğun bir milli üretim seferberliği"nin, üretilen mal ve hizmetlerin iç ve dış pazarlarda pazarlanması için "yoğun bir milli pazarlama seferberliği"nin başlatılması zorunlu hale gelmiştir. Böylesine yoğun bir ulusal üretim seferberliğinin ve yoğun bir ulusal pazarlama seferberliğinin devam etmesi, ülkemizi darboğazlardan kurtaracak, ülkemizin kalkınmasını sağlayacaktır.

Savaş sonraları ve bugün kalkınan bütün ülkeler hep bu mücadeleyi vermiş ve başarmışlardır. Ülkemiz de bu mücadelenin başarılması için yukarıda açıkladığımız demokratik modeller içerisinde en uygun, gerektiğinde en ağır ekonomik kuralları hiçbir kuruluşun, kişinin zerre kadar gözünün yaşına bakmadan uygulanması zorunludur.

İktidara gelen hükümetler, Ülke İktisat Politikasının, Ülke Ekonomisinin güçlenmesi ve ülke insanların huzur ve refahı için düzenlenmesi, yönlendirilmesi ve yürütülmesi sorumluluğunu, günahını ve vebalini omuzlarında taşırlar. Çünkü Ülke İktisat Politikasının düzenlenmesi, yönlendirilmesi ve yürütülmesi, iktidara gelen hükümetlerin en önemli görevidir. Başarılı olurlarsa, ekonominin kuralları gereği, iktidar ömürleri randımanlı, başarılı, uzun ve huzurlu olur. Başarısız olurlarsa, ekonominin acımasız kuralları gereği iktidar ömürleri randımansız, kısa ve huzursuz olur. Sonuçta faturayı ülke ekonomisi ve ülke insanları öder.

1938 Yıllarından sonra, Türkiye'de iktidara gelen hükümetler, bütün iyiniyetli gayretlerine, hamlelerine rağmen, Türkiye Ekonomisinde yeterli düzenlemeyi, yönlendirmeyi, yürütmeyi, yeterince başaramadılar. Sonuçta ağır faturaları ülke ekonomisi ve ülke insanları ödediler ve ödemekte devam etmektedirler.

Türkiye ekonomisinin bu çok önemli konuları ile ilgili olarak, 02.Haziran.1999 tarihli Milliyet gazetesinde yayımlanan yazının bazı bölümlerinde şöyle denmektedir; "1989-1999 Yılları arasında on yılda 12 hükümet kuruldu. On yılda oniki Başbakan direksiyonun başına geçti. Bakanlar atandı. Hükümet programları hazırlandı. "Yapacağız... Edeceğiz... Bitireceğiz.." denildi. Ve Türkiye bu noktaya geldi. On yılda on iki hükümet enflasyonu yüzde yetmişlerde dolandırdı. Kişi başına düşen milli geliri üçbin doların üzerine çıkaramadı. Terörü bitiremedi. Ve de Türkiye sosyal sorunları ile ekonomik sorunlarıyla, yabancı ülkelerle olan sorunlarıyla, bu noktaya geldi. Bu sorunlar, bu fakirlik, ülkenin kötü yönetiminin, halkın bu kötü yönetime boyun eğmesinin, popülist politikalarla uyutulan halkın tembelliğe alışıp, üretmemesinin, köşe dönüçülüğün ve soygun düzeninin, milli bir politika olarak benimsenmesinin so-

nucudur. Dünyanın başka ülkelerinde sorunlar nasıl çözülüyor ise, başka ülkeler nasıl daha çok üretip, daha çok kazanıyor ise, Türkiye'de bunun olmaması için hiçbir sebep yoktur. Bu, halkın "silkinmesi" ile mümkün olabilir. Halkı "silkeleyecek" olan ise lider kadrolardır. İşte Türkiye'de olmayan budur (Uras, 1999).

Enflasyonun aşağıya çekilmesi için uygulanan ekonomik operasyonlar genelde "parasal" önlemlerdir. "Parasal" önlemler ise enflasyonu genelde kısa vadelerle önleyebilmektedir. Uzun vadeli önlemler ise "yapısal" önlemlerdir. Yani ülkenin toplam arz ve toplam talebini dengeli ve düzenli hale getirebilme, ayrıca da ithalat ve ihracatı ülke lehine düzenleyebilmektir. Bu da yıllık toplam üretimi, toplam iç ve dış talebin üzerinde sürekli olarak arttırmayla, yani yıllık ekonomik büyümeyi sürekli olarak sağlamakla mümkün olabilecektir. Kalkınmış bütün ülkelerin ekonomi politikalarının ve ekonomi faaliyetlerinin bütün ağırlığı burada yatmaktadır. Türkiye yukarıda kısaca özetlediğimiz iç ve dış borçları ve diğer ağır darboğazları, kısa vadeli zorunlu önlem olarak devalüasyon operasyonları ile ve parasal önlemlerle enflasyonu aşağıya çekme politikaları ile değil; yukarıda özetlediğimiz uzun vadeli yapısal önlemlerle aşabilecektir.

Bugün dünyada yatırım ve ekonomik performansı iyi olan ülkeler enflasyon oranı en düşük olan ülkelerdir. Bu ülkelerin hemen hepsinde yıllık ortalama enflasyon, 1980-1993 yılları arasında tek haneli rakamlarda kalmıştır. 2001 Yılına girerken bu ülkelerdeki enflasyon oranı yine tek haneli rakamların en düşük sıralarında bulunmaktadır.

Düşük enflasyon ve yüksek yatırım oranlarını gerçekleştiren ekonomiler, yüksek büyüme hızı elde etmişlerdir. Düşük enflasyon ve yüksek büyüme hızı ise kişi başına düşen gelir dağılımını arttırmakta, iktisadi refahı sağlamakta, ülkenin öz ulusal finansman kaynağını oluşturan tasarruf meblağını arttırmakta, iç ve dış borçlanmalara, yeni yeni vergilere, zamlara ihtiyaç bırakmamaktadır.

Türkiye'de uzun yıllar, yüksek enflasyonla hızlı büyüme birlikte başarılmaya çalışılmıştır. Kısa vadede enflasyonun tahribatları göze alınarak hızlı büyüme bazı yıllar için sağlanmıştır; fakat uzun vadede sağlanamamıştır. Sağlansa bile yukarıdaki sonuçlar alınamamıştır. Ülke ekonomisinin güçlü ve insanların huzuru için, batı ülkelerinde olduğu gibi düşük enflasyonla hızlı büyümeyi sağlayabilmek ve yukarıdaki sonuçları elde etmek bir ülke için zorunludur.

Türkiye elindeki bütün olanakları sağlıklı ve yeterli yatırım analizleri ile en titiz, en hesaplı şekilde kullanarak bunu sağlayabildiğinde, bugünkü darboğazların pekçoğunu ortadan kaldıracaktır. Yıllar boyu gerekli önlemlerle bir türlü ölenemeyen enflasyonun sert frenlerle düşürülmesi Türkiye ekonomisini bu defa daha ağır durgunluklara itmiştir. Bu defa ekonomik durgunluk içerisinde fiyatların inmesini ağır ağır da olsa yükselişini kapsayan stagflasyon durumları ile Türkiye yaşamak zorunda kalmıştır. Oysaki ekonomi politikasında gerekli ve çok önemli kuralları, çok ustaca ve bilinçli olarak uygulamak gerekir.

Tarihçi "Cahen" şöyle der; "Osmanlı İmparatorluğu, hıristiyan batı dünyası ile yüz-yıllar boyunca savaş halinde bulunduğu için Türk'e ait herşey önceden ve tartışmasız olarak geri, kötü sorunlu ve despotik olarak suçlanmış ve yargılanmıştır. Bu görüş 19. yüzyıl başlarından itibaren Türk aydınlarını da fazla etkilemiş Birinci Dünya Savaşı sonraları yabancı ülke mandası dahi savunulmuştur. Atarürk ise Türk Ulusu-

nun kendi güvenini yendien sağlamıştır. Atatürk dönemi, İkinci Dünya Savaşı ve savaşı izleyen yıllarda da Türkiye dostluğu, desteği aranan ülkelerin başında geliyordu. 1970'lerde ve 1974 Kıbrıs Harekati'ndan sonra bu hava değişmeye ve Türkiye aleyhtarlığı giderek artmaya başlamıştır. Örneğin, 4 Mart 1997 tarihinde Brüksel'de yapılan Hıristiyan Demokrat Birliği toplantısından sonra, Eski Belçika Başbakanı Martens yaptığı açıklama da, "Türkiye'nin hiç bir zaman Avrupa Birliği'ne üye olmayacağını, zira Avrupa Birliği'nin bir uygarlık projesi olduğunu söylemiştir. Onlara göre, Türkiye'nin Avrupa uygarlığında yeri yoktur. 15 Aralık 1997'de Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği toplantısında üyelik konusunda Türkiye bütün adayların gerisinde bırakılmıştır (Öymen, 1998).

Büyük Mustafa Kemal Türkiye Cumhuriyet'ni kurduğunda batı ülkelerinin kalkınmalarını sağlayan eğitim, ekonomi ve düzen (organizasyon) faktörlerinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınması için de temel olduğunu çok iyi biliyordu. Kalkınan ülkelerin kalkınmalarını bu temel faktörlere oturtarak, o ülkelerin yetiştirdikleri öz beyin güçlerinin sağladığını da çok iyi biliyordu. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni bu temel faktörler üzerine oturtarak kurmuştur. Ülkenin kalkınmasını, bu temel faktörlerle ülkenin kendi öz bağrından yetişecek beyin güçleriyle sağlanabilmesi için gerekli eğitim, ekonomi ve organizasyon reformlarını, 1923-1938 yılları gibi çok kısa bir süre içerisinde uygulamıştır. Türkiye, Büyük Mustafa Kemal'in ölümünden sonra, ülkenin temel direkleri olan bu temel reformları yeterince uygulamadığından bugünkü darboğazlara girmiştir. Türkiye'nin yaşadığı bu darboğazlardan Türkiye'yi kurtarılmasını, ülkenin yetiştirmiş olduğu, çalışkan, dürüst, yetenekli, ülkesini seven beyin güçlerinin eğitim, ekonomi, organizasyon seferberliğini, hiç kimsenin, hiçbir siyasi partinin, hiçbir kuruluşun zerre kadar gözlerinin yaşlarına bakmadan, en katı önlemleri alabilmek sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- BARLAS, Ö. (2001). "Ekonomik Araştırmalar", *Star*, 5 Mayıs.
- CEM, İ. (1970). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul, Cem Yayınları.
- ÇELEBİ, E. (2000). *Doğuş Üniversitesi Makro Ekonomi Ders Notları*, İstanbul.
- DERVİŞ, K. (2001 Nisan). *Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*, Ankara, DİE Yayınları (2001).
- HATİBOĞLU, Z. (1992). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul.
- KEPENEK, Y., N. YENTÜRK (1994). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- KUMCU, E. (2000). "Hangi Krizimiz Daha Büyük", *Hürriyet*, 17 Aralık.
- ÖYMEN, Ö. (1998). "Atatürk'ün Demokrasi Dersleri", *Milliyet*, 10 Ekim.
- Savurganlık Ekonomisi Araştırması*, (2001). Haz. F. TÜRKOĞLU. Ankara:TOBB.
- TÜRKDÖNMEZ, Ö. (2000). "Türkiye'de Ekonomi Krizleri", *Ekonomist Dergisi*, 10 Aralık.
- ULUDAĞ, İ. (1998). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul.
- URAS, G. (1999). "Yapılmayanlar Yapılmayacakların Teminatıdır" *Milliyet*, 2 Haziran.
- World Economic Outlook* (2001 April).
- ZEYTİNOĞLU, E. (1989). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul.